FOL

Güzelliğin Felsefesi

Güzellik Duyusu

FOL 281
© Mak Grup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş.
Sertifika No: 44396

Felsefe 201
George Santayana02

Güzelliğin Felsefesi –Güzellik Duyusu–
George Santayana

Çeviren: Yeşim İpekçi

Özgün Adı: *The Sense of Beauty*
Edisyon: © 1896, by Charles Scribner's Sons

Yayına Hazırlayan: Ahmet Özcan
Redaksiyon: MAK Grup Redaksiyon Ekibi
Son Okuma: Ekrem Berkay Ersöz
Görsel Yönetmen: Nurullah Özbay
Grafik Tasarım ve Uygulama: Tavoos

ISBN 978-625-8242-79-9

Baskı: Ayrıntı Basım Yay. ve Mat. Hiz. San. Tic. A.Ş.
Matbaa Sertifika No: 49599

1. Baskı: Eylül 2023

İletişim Adresleri
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06420 Çankaya Ankara
Tel.: 0312. 439 01 69
www.folkitap.com
bilgi@folkitap.com
siparis@folkitap.com
www.twitter.com/folkitap

Güzelliğin Felsefesi
Güzellik Duyusu

George Santayana

Çeviren
Yeşim İpekçi

FOL

George Santayana

1863'te Madrid'de doğdu. Dokuz yaşındayken ailesi ile birlikte ABD'ye göç etti. Harvard Koleji'nde William James ve Josiah Royce gibi filozofların öğrencisi oldu. 1889-1912 yılları arasında Harvard Üniversitesi'nde felsefe bölümünde çalıştı. Conrad Aiken, W. E. B. Du Bois, T. S. Eliot, Robert Frost, Horace Kallen, Walter Lippmann gibi birçok entelektüelin hocalığını yaptı. 1920'den sonra kışlarını Roma'da geçirmeye başladı. Avrupa'da geçirdiği kırk senelik dönemde on dokuz kitap yazdı. 1935'te yazdığı *The Last Puritan* adlı romanı çok satanlar listesine girdi. 1952'de öldü. Başlıca eserleri: *The Sense of Beauty: Being the Outline of Aesthetic Theory* (1896); *Egotism in German Philosophy* (1915); *Soliloquies in England and Later Soliloquies* (1922); *Scepticism and Animal Faith: Introduction to a System of Philosophy* (1923); *The Realms of Being* (1927-1940).

Yeşim İpekçi

Bilkent Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden 2013 yılında mezun olup aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler bölümünde yan dal programını tamamlamıştır. Çeşitli çeviri şirketlerinde mütercim ve tercümanlık yaptıktan sonra 2015 yılında Fırat Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları bölümünde araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başlamıştır. Bu bölümde Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında desteklenen postkolonyal ekoelestiri ve roman konulu tezi ile yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Fulbright doktora tezi araştırma bursu kapsamında 2021-2022 akademik yılını New York'ta Fordham Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak geçirmiştir. Doktora eğitimine Orta Doğu Teknik Üniversitesi İngiliz Edebiyatı bölümünde devam etmektedir. Yüce (sublime) kavramı, postkolonyal ekoeleştiri, toplumsal cinsiyet ve edebi türler, psikoloji ve edebiyat, duygulanım ve edebiyat alanlarında çalışmaları bulunmaktadır.

İçindekiler

Önsöz 13

Giriş 15

Birinci Bölüm
Güzelliğin Doğası 25
1. Güzellik Felsefesi Bir Değerler Teorisidir 25
2. Tercih En Nihayetinde İrrasyoneldir 28
3. Ahlaki ve Estetik Değerlerin Karşıtlığı 32
4. İş ve Eğlence 34
5. Tüm Değerler Bir Anlamda Estetiktir 36
6. Genel İlkelerin Estetik Anlamda Kutsanması 38
7. Estetik ve Fiziksel Haz 41
8. Estetik Hazzın Ayırt Edici Özelliği Çıkar Gözetmezliği Değildir 42
9. Estetik Hazzın Ayırt Edici Özelliği Evrenselliği Değildir 45
10. Estetik Hazzın Ayırt Edici Özelliği Nesneleştirmesidir 48
11. Güzelliğin Tanımı 51

İkinci Bölüm
Güzelliğin Maddi Unsurları 55
12. Tüm İnsani İşlevler Güzellik Duyusuna Katkıda Bulunabilir 55
13. Aşk Tutkusunun Bıraktığı Etki 57
14. Sosyal İçgüdüler ve Estetik Etkileri 61
15. Alt Duyular 64
16. Ses 67

17. Renk 69
18. Gözlemlenen Maddi Unsurlar 72

Üçüncü Bölüm
Biçim 77
19. Biçim Güzelliği 77
20. Biçim Algısının Fizyolojisi 80
21. Geometrik Şekillerin Değeri 82
22. Simetri 84
23. Çok Yönlülüğün Birliğini Oluşturma 87
24. Tekbiçimlikteki Çokluk 89
25. Yıldız Örneği 91
26. Salt Çokluğun Kusurları 96
27. Demokrasinin Estetiği 98
28. Türlerin Değerleri ve Örneklerin Değerleri 100
29. Türlerin Kökeni 103
30. Haz Doğrultusunda Değişime Uğrayan Ortalama Biçim 107
31. Her Şey Güzel midir? 110
32. Belirsiz Yapılanmanın Etkileri 114
33. Manzara Örneği 115
34. Nesnelerin Genellikle Estetik Görülmeyen Uzamları 119
35. Belirsizliğin Diğer Tehlikeleri 123
36. Sonsuz Mükemmellik Yanılsaması 125
37. Tamalgısal Biçimlerin Kaynağı Olarak Düzenlenmiş Doğa; Heykel Örneği 130
38. Doğada Düzenleme İlkesi Olarak Yararlılık 132
39. Yararlılığın Güzellikle İlişkisi 134
40. Sanatta Düzenleyici İlke Olarak Yararlılık 137
41. Biçim ve Tesadüfi Süsleme 138
42. Sözcüklerde Biçim 142
43. Sözdizimsel Biçim 144
44. Edebi Biçim ve Olay Örgüsü 147
45. Estetik Bir Biçim Olarak Karakter 149
46. İdeal Karakterler 152
47. Dinî İmgelem 156

Dördüncü Bölüm
Dışa Vurum 161
48. Dışa Vurumun Tanımı 161
49. İlişkilendirme Süreci 165
50. İkinci İfadedeki Değer Türleri 168
51. İkinci İfadedeki Estetik Değer 171
52. Aynılıktaki Pratik Değer 173
53. Etki Unsuru Olarak Maliyet 176
54. Tutumluluk ve Uygunluğun Dışa Vurumu 178
55. Ahlakın Estetik Üzerindeki Otoritesi 181
56. İkinci İfadedeki Olumsuz Terimler 184
57. Kötülüğün Haz Veren Dışa Vurumunda Birinci İfadenin Etkisi 187
58. Gerçeğin Dışa Vurumu Dâhil Olmak Üzere Diğer Dışa Vurumların Karışımı 189
59. Benliğin Özgürleşmesi 193
60. Kötülüğün Dışa Vurumundan Bağımsız Olarak Yüce 197
61. Komedi 202
62. Nüktedanlık 206
63. Mizah 209
64. Grotesk 211
65. Sonlu Mükemmellik Olasılığı 213
66. İdeal Olanın Sabitliği 216
67. Sonuç 219

Dizin 222

Önsöz

Bu çalışma, Harvard Koleji'nde 1892-1895 yılları arasında estetik teorisi ve tarihi üzerine verdiğim seminerlerden derlenen başlıca fikirleri içermektedir. Kitabın iddia edebileceğim tek özgün yanı, eleştirinin dağınık basmakalıp ifadelerini natüralist psikolojiden esinlenerek bir sistem içerisine oturtma çabası olabilir çünkü asıl amacım yeni bir iddia ortaya koymaktan ziyade mevcut çalışmaların geçerliliğini sorgulamaktı. Nitekim herhangi bir konuyu, örneğin trajedinin üstünlüğünü yeni bir açıdan ele aldığımızda ortaya koyabileceğimiz tek fark, basitçe akıl yürüterek ulaştığımız ilkeleri karmaşık bir konuya harfiyen uygulamamızdan ileri gelir. Benim bu kitaptaki çabam ise sistemli bir şekilde geliştirilmeleri sayesinde tutarlı bir muhakeme yetisi ve seçkin bir beğeni kazandıran temel estetik duyguları hatırlatmaktır.

Kitabın yazım sürecine katkısı olan eserler, tek tek belirtilemeyecek kadar genel olup metnin tamamına nüfuz etmiştir, fakat bir felsefe öğrencisi, emekleri karşısında teşekkürlerimin yetersiz kalacağı, hayatta olan ya da olmayan bu yazarlara ne kadar çok şey borçlu olduğumu mutlaka anlayacaktır. Tartışma izlenimi uyandırmaktan kaçınmak ve okurun söylenenleri doğrudan kendi deneyiminin gerçekliğiyle karşılaştırabilmesini sağlamak amacıyla dipnotlarda veya metin içerisinde bu yazarlara atıfta bulunmadım.

Eylül 1896
G. S.

Giriş

GÜZELLİK duyusu yaşamda, estetik teorinin felsefede bugüne kadar edindiğinden daha önemli bir yer tutar. Şiir ve müzikle birlikte plastik sanatlar bu duyunun en çarpıcı temsilleridir çünkü bu temsiller yalnızca temaşaya hitap ederler. Fakat buna rağmen güzel sanatlar, medeniyet tarihi boyunca sanayiye, savaşa ve dine sarf edilen çaba, yetenek ve ayrıcalığın hemen hemen aynısına layık görülmüşlerdir. Ayrıca estetik duygunun neredeyse kusursuz hâlde varlık gösterdiği güzel sanatlar, insanlığın güzelliğe karşı duyarlılığını gösterdikleri tek alan değildir. İnsan emeğiyle var olan tüm ürünlerde nesnelerin salt görünüşlerinden ne denli etkilendiğimizi fark ederiz: En bayağı yaratımlarımızda bile dış görünüşe epey zaman harcar, emek veririz; yaşadığımız yeri, kıyafetlerimizi veya arkadaşlarımızı seçerken de onların estetik duyumuz üzerindeki etkilerini göz ardı etmeyiz. Hatta son zamanlarda birçok hayvan türünün, cinsel seçilimde avantaj sağlayan dikkat çekici renk ve biçimleri sayesinde hayatta kaldığını öğrendik. Demek ki doğamızda güzelliği fark etme ve ona değer biçme konusunda çok köklü ve geniş çaplı bir eğilim var. Dolayısıyla zihnin ilkelerine ilişkin bir çalışmanın bu kadar bariz bir yetiyi göz ardı etmesi hiç yerinde olmayacaktır.

Estetik teorinin dünya genelinde bu kadar az ilgi görmesi, ele aldığı konunun önemsizliğinden ziyade onun üzerinde kafa yormak için yeterli bir gerekçe bulunmaması ve bu konuyu ele alan az sayıdaki çalışmanın pek bir başarı gösterememesinden kaynaklanmaktadır. Salt merak ve salt anlama isteği ise keyfini çıkaracak kadar vakit bulamadığımız isteklerdir. Zira bu istekler, sadece şahsi meselelerimizden azade olmayı değil, daha

da nadir bulunan bir şeyi, yani hem önyargılarımızdan hem de düşüncelerimizin alışılagelmiş seyrine hizmet etmeyen tüm fikirlere karşı duyduğumuz nefretten arınmamızı gerektirir.

Şu ana kadar dünyanın tanıklık ettiği bu tür tartışmalar genelde ya teolojik bir tutkuyla ya da pratik kullanımları sayesinde sürdürülmüştür. Örneğin güzellik üzerine yazılmış tüm yazıları iki gruba ayırabiliriz: İlk grup, filozofların kendi metafizik ilkeleri ışığında estetik gerçekleri yorumladıkları ve kendi beğeni teorilerini yöntemlerine bir gerekçe veya dipnot olarak sundukları yazıların yer aldığı gruptur. Diğer grup da sanatçı ve eleştirmenlerin ilgili zanaatın düsturlarını veya duyarlı gözlemcilerin yorumlarını bir şekilde genelleyerek felsefi zemine girme cesaretini gösterdikleri yazılardan oluşur. Ancak konunun aynı anda hem dolaysız hem de teorik olarak ele alındığı çok nadir görülür. Çünkü doğa ve ahlak meseleleri akılcıları cezbederken güzelliğin tarifi ve yaratımı ise sanatçıların dikkatini çekmiştir. Estetik deneyim üzerine derin düşünme faaliyeti de bu iki grup arasına sıkışarak sonuçsuz ya da tutarsız kalmıştır.

Estetik tartışmaların eksikliğine ya da yetersizliğine neden olan bir durum da ele alınan olgunun öznelliğidir. İnsan, kendine karşı önyargı besler: Kendi zihnimizin ürünü olan her şey bize gerçek dışı veya nispeten önemsiz görünür. Kendimizi yalnızca doğamızdan bağımsız nesne ve kurallarla çevrili olarak hayal ettiğimiz zaman tatmin oluruz. Eskiler, zihnin tüm spekülasyonlara açık olduğunu fark etmeden önce evrenin yapısı hakkında uzun süre kafa yormuşlardı. Bugünküler de aynı şekilde, psikoloji alanında bile ilk önce dış koşullar hakkında bilgi edinmemizi sağlayan algının işlevini ve bilgi teorisini incelemişlerdir; buna nazaran imgelem ve duygunun özellikle öznel ve insani boyutunu ise ihmal etmişlerdir. Lakin yine de muazzam algı dünyamızın tüm değerini daha aşağıda görülen hislerimizden aldığını pratikte kabul etmek zorundayız. Şeyler, biz onları önemsediğimiz için ilgi çekici olup onlara ihtiyaç duyduğumuz için önemlidirler. Algılarımızın

zevklerimizle bir ilgisi olmasaydı çok geçmeden bu dünyaya gözlerimizi kapatırdık; zekâmız tutkularımıza hizmet etmeseydi hayallere dalma özgürlüğümüzün getirdiği ağırkanlılıkla iki kere ikinin dört ettiği konusunda bile şüpheye düşerdik.

Yine de salt duygusal olan şeylerin değersiz ve önemsiz olduğu yönündeki popüler algı o kadar güçlü ki ahlaki meseleleri özümsemiş ve bunların önemini yürekten hissetmiş kişiler bile çoğu zaman, tıpkı entelektüel faaliyetlerimizde dışsal bir gerçeği algılamayı veya keşfetmeyi amaçladığımız gibi, ahlaki ve estetik duygularımızla algılamamız ya da keşfetmemiz gereken kısmen dışsal bir doğru ve güzellik olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Bu filozoflara göre ahlaki ve estetik yargılar, safi insan doğasının ifadeleri olarak değil nesnel hakikatin ifadeleri olarak varlık göstermediği sürece umutsuzca önemsiz hâle gelirler. Oysa herhangi bir yargı, insani duygulara dayandığı için önemsiz olmaz. Aksine önemsizlik hâli, hakikat bilgisinin tek ve yalnızca tek olduğu insani çıkarlardan soyutlandığımız zaman oluşur; gerçek anlamda önem arz etmeyen yargı ve görüşler, ahlak ekonomisinin sınırlarını aşanlar veya zihni düzenleme, zenginleştirme gibi işlevleri olmayanlardır. Doğadan esinlenen eserler, önce vesile oldukları yorumlarda anlam kazanır.

Hem etik hem de estetik değerler, öznel olana karşı oluşan önyargılardan oldukça zarar görmüştür. Ancak her ikisi de kısmen nesnel bir niteliğe sahip olduğu için bu durumdan daha fazla yara almamışlardır. Etik, duyguyla ilgilendiği kadar davranışla da ilgilenir. Bu nedenle olaylara ilişkin değer yargılarımız kadar bu olayların nedenlerini ve sonuçlarını da dikkate alır. Estetik de sanat tarihine ve felsefesine yer verme ve güzelliğe yönelik duyarlılığımızı konu alan teoriye epeyce betimsel ve eleştirel içerik ekleme eğilimindedir. Bu nedenle bu sorgulamalarda belli bir kafa karışıklığı oluşması da söz konusudur. Lakin yakın uzmanlık alanlarında yapılan gezintiler, bu alandaki tartışmayı canlandırır ve belki de okurun daha çok ilgisi çeker.

Bununla birlikte etik ve estetiğin üç farklı öğesini ayırt

edebilir, bu konuyu üç farklı yoldan ele alabiliriz. Birincisi, ahlaki veya estetik yetinin bizzat ifa edilmesi, yargının fiilen telaffuz edilmesi, sonrasında da övgü, suçlama ve hüküm verme eylemlerinde bulunulmasıdır. Bu bir bilim meselesi değil, karakter, tutku, algı hassasiyeti ve duygu inceliği meselesidir. Estetik ve ahlaki bir faaliyettir. Bilim dalı olarak etik ve estetik, entelektüel faaliyetler olsalar da bu estetik ve ahlaki faaliyeti konu edinirler.

İkinci yöntem, antropolojinin bir parçası olarak davranışın ya da sanatın tarihsel açıklamasına dayanır; çeşitli karakter türlerinin, yönetim biçimlerinin, adalet anlayışlarının, eleştiri ve sanat okullarının içinden çıktıkları koşulları keşfetmeye çalışır. Estetik üzerine yazılanların çoğu bu niteliktedir. Sanat felsefesi, özellikle güzelliğin kendisinden çok insandaki sanatsal içgüdü ve bunun tarihteki tezahürlerinin çeşitliliği konusuna merak duyan zihinler için beğeni psikolojisinden daha ilgi çekici bir konu olduğunu ortaya koymuştur.

Etik ve estetikte sırasıyla birinci ve ikinci yöntem didaktik ve tarihsel olmasına karşın üçüncü yöntem tinbilimseldir. Bu yöntem, ahlaki ve estetik yargıları hem zihinsel bir olgu hem de ruhsal evrimin bir ürünü olarak ele alır. Buradaki mesele, bu duyguların kökenini, koşullarını ve ahlak ekonomimizin geri kalanıyla olan ilişkisini anlamaktır. Böyle bir sorgulama, başarılı bir şekilde yürütülürse herhangi bir şeyi neden doğru ya da güzel, yanlış ya da çirkin olarak düşündüğümüzün nedenini anlamamızı sağlayacaktır. Böylece vicdan ve beğeninin insan doğasındaki kökenlerini açığa çıkaracak ve özel koşullara dayanan geçici tercihleri ve idealleri, tüm insanların paylaştığı zihinsel unsurlardan kaynaklanan nispeten kalıcı ve evrensel olan tercih ve ideallerden ayırt etmemizi sağlayacaktır.

Bundan sonraki sayfalar estetikle ilgili bu sorgulamaya ayrılmıştır. Buradan itibaren ne belirli görüşleri dayatmak için ne de sanat ve eleştiri tarihinin izini sürmek için hiçbir girişimde bulunulmayacaktır. Bu çalışmadaki tartışma konusu, estetik yargılarımızın doğası ve unsurlarıyla sınırlı olacaktır.

Bu sorgulama teoriktir ve doğrudan bir öğüt niteliği taşımaz. Yine de tercihlerimizin kökenine ilişkin edinebildiğimiz içgörünün üzerimizde yararlı ve arındırıcı bir etki bırakması kaçınılmazdır. Bu içgörü, bir başkasına belirli yargı ve duyguları dayatan dogmatizmin anlamsızlığını gösterecektir çünkü söz konusu yargı ve duygular için gerekli olan zemin bu kişinin bünyesinde ve deneyimlerinde mevcut değildir. Aynı zamanda daha fazla ve daha farklı ölçülerde estetik keyif veren tercih ve alışkanlıklarımızın temellerinin kapsamlı olarak neler olduğunu bilmemiz, beğeniye ilişkin sapmalara karşı bizleri lüzumsuz özgüvensizlikten ya da aşırı hoşgörüden kurtaracaktır.

Bu nedenle birçok şey, çoğunlukla güzellik üzerine yazılmış incelemelerden daha çok ilgi çekici veya beğeni üzerine yapılmış araştırmalardan daha fazla yol gösterici olsa da bu çalışmalardan sadece teori odaklı olmayan birtakım kazanımlar da elde edebilmeyi umabiliriz. Bu incelemeler olumsuz koşullar altında gerçekleştirildiğinden çoğu zaman pratik etkiden yoksun kalmışlardır. Yazarları, genellikle cüretkâr metafizikçiler ve biraz da beceriksiz eleştirmenler olmuş ve bunlar, kendi felsefelerinde ortaya attıkları genel ve belirsiz ilkeleri sanatsal üstünlüğün koşulu ve güzelliğin özü olarak yansıtmışlardır. Ancak söz konusu sorgulama, duyguya ilişkin olgusal gerçeklere yakın tutulursa ortaya çıkan teorinin dayandığı deneyim üzerinde açıklayıcı bir etkisi olabileceğini umabiliriz. Sonuçta bu, teorinin kullanım şeklidir. Bir teori yanlış olduğunda gözlem kapasitemizi daraltır ve tüm değerlendirmeleri dolaylı ve biçimsel kılar. Doğru olduğunda da yetkinliklerimizi olumlu etkiler, dikkatimizi gerçekten zevk veren şeylere yöneltir ve yeni çıkarımlar sayesinde ilgi alanlarımızın kapsamını artırır. Bir spekülasyon, zihinsel yaşamımıza yabancı bir düzen dayatırsa ona zarar verir; zaten içeride var olan düzeni gün ışığına çıkarır, eğitimle daha da mükemmelleştirirse faydalı olur.

Bu yüzdendir ki insan duyarlılığını ve insanın güzelliğe dair gerçek duygularını inceleyeceğiz. Bir diğer ifade ile estetik far-

kındalığımızın daha derin, bilinçdışı nedenlerini aramayacağız. Güzelin doğasının metafiziksel türevlerine ait olan bu değerler, birincil duygularımızı ifade ettikleri için değil (ki bunu yapmaları mümkün değildir) daha sonraları edindiğimiz beğenilerin bir kısmını ifade ettikleri için, daha doğrusu, bu beğenileri oluşturdukları için mümkün olur. Örneğin güzelliği ilahi vasıfların bir tezahürü olarak tanımlamanın hiçbir açıklaması yoktur. Böyle bir ilişki gerçek olsa dahi ilahi sembollerin neden zevk verdiğini anlamamıza hiçbir şekilde yardımcı olmayacaktır. Ancak bazı temaşa anlarında yoğun duygusal deneyimleri geride bıraktığımızda ve hem doğaya hem de yaşama dair oldukça genel fikirlere ulaştığımızda tikel bir nesneden aldığımız zevk, bu nesnenin evrenselliğin bir tezahürü olduğu düşüncesinden ibaret olabilir. Mavi gökyüzü, en çok da dingin bir vicdanın ya da binlerce kısmi bozulmaya rağmen doğanın sonsuz gençliğinin ve saflığının imgesi olduğu için zevk verebilir. Ama gökyüzünün bu dışa vurumculuğu duyumun belirli özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Duyum, gökyüzünü ongun ve saf olan her şeyle, saflığın ve mutluluğun özünün Tanrı ideasında cisimleştiği bir zihinde bu ideayla bağdaştırır.

Dolayısıyla estetik yaşama dair genel açıklamalar olarak reddedilmesi gereken en keyfi ve gerçek dışı teorilerin bile yaşamın belli başlı anları olarak yeniden gündeme getirilmesi mümkündür. Platoncu dediğimiz bu sezgiler nadiren bilimsel olup yine aynı şekilde nadiren olguları açıklarlar veya bir şeylerin gerçek işleyişini nadiren etkilerler. Ancak çoğu zaman anlaşılır hâle getiremedikleri bu faaliyetin en etkin dışa vurumu konumundadırlar. Taparcasına âşık kişi, aşkın doğal tarihini anlayamaz çünkü aşkın ilerleyişindeki en son ve en üst aşamadadır. Bu nedenle dünya, Platoncuların yargıları karşısında her zaman şaşkına dönmüştür. Teorileri çok abartılı lakin bilgelikleri çok muazzam görünür. Platonculuk, doğal içgüdülerimizin çok narin ve güzel bir ifadesi olup vicdanımızı somutlaştırır; en içteki umutlarımızı dile getirir. Bundan dolayı Platoncu filozofların bayağı birinin ulaşamayacağı ancak do-

ğuştan ve yarı bilinçli olarak arzuladığı, yüksek mertebelerde yerini almış doğal bir otoritesi vardır.

Bir insan size güzelliğin Tanrı'nın duyulara tezahürü olduğunu söylediğinde onu anlayabilmeyi dilersiniz, anlaşılmazlığının ardında derin bir gerçek ararsınız, zihinsel seçkinliğinden ötürü onu onurlandırırsınız. Hatta ona duyduğunuz saygı, sizi söylediklerini anlaşılır bir önerme olarak kabul etmeye sevk eder. Bunun sonucunda da düşünceleriniz tüm sempati ve antipatilerinizi bir araya getiren sözlü bir dogmanın etkisi altına girebilir ve öğretilerinizden gelen sağduyuya ne kadar az temas ederseniz bu insanın söylediklerine o kadar çok inanırsınız. Mephistopheles'in şu öğüdüne uymuş olursunuz:

Genel olarak da sözcüklere sarılın!
Gerçekler tapınağının,
Kuşku götürmez kapısından,
Böylelikle geçersiniz.[1]

Yine de derinlemesine düşünmeniz, üstadın söylediklerinin güzelliğin doğası ve kökeni hakkında nesnel bir açıklama içermediğini ancak kendi karmaşık duygularının belirsiz ifadeleri olduğunu anlamanızı sağlayabilir.

Tanrı'nın iradesi ile önsezisi, tabiatından gelen dürtüleri ile yaşadığı olaylar arasında hiçbir ikilik veya karşıtlık olmaması, Tanrı'nın sıfatlarından, yani O'na dair tasavvurumuzda temaşa ettiğimiz mükemmel özelliklerinden biridir. Genel olarak mutlak kudret ve yaratma olarak adlandırdığımız şey budur. Güzelliğin temaşasında algısal yetilerimiz de aynı mükemmelliğe sahiptir. Aslında kutsal yaşama dair kavrayışımızı, güzellik ve mutluluk deneyimimizden, doğamız ve içinde bulunduğumuz şartlar arasında arada sırada vuku bulan uyumdan elde ediyoruz. O hâlde güzelliği Tanrı'nın duyulara tezahürü olarak ifade etmek gerçekten de doğrudur çünkü

[1] Goethe, *Faust*, çev. Nihat Ülner, Öteki Klasik Yayınevi, 1995. (Çev.)

duyu alanında güzellik algısı genel olarak Tanrı fikrinde nesnelleştirdiğimiz yeterlilik ve mükemmelliği örneklemektedir.

Lakin bu benzetmelerin atmosferinde yaşayan zihinler, bu işlevin mükemmel olmasını sağlayan koşulların ve çeşitliliklerin neler olduğunu; başka bir deyişle güzelliği nasıl algıladığımızı ya da tanrısallığa dair herhangi bir sezgiye nasıl ulaştığımızı sormaya pek de tenezzül etmezler. Sadece Epiküros'un domuz ahırında debelenen diğer filozoflar bu ikinci soru hakkında bilgi sahibidirler.[2] Lakin bir şeyden etkilenmek o şey ile ilgili eğitilmekten daha kolaydır; halk, anlaşılması güç ve soylu bir dilin kullanıldığı yerde derin bilginin de var olduğuna inanmaya hazırdır. Ancak bu meselede birbirinden farklı iki istemi ayırt etmemiz gerekir. Bunlardan biri anlamak içindir: İster asil ister bayağı olsun insani bir işlevin yerine getirildiği tüm muhtemel durumları içine alacak bir teori ararız. Bu, Platoncuların bize kesinlikle veremediği bir şeydir. Diğeri ise ilham almak içindir. Estetik işlevin üstün olduğu yüce bir zihnin düstur ve itiraflarıyla beslenmek isteriz. Aynı düşünürler bu isteme cevap vererek bizim de hayranlığımızı kazanabilirler.

Güzelliği hissetmek, onu nasıl hissettiğimizi anlamaktan daha iyidir. Hayalgücüne, beğeni anlayışına sahip olmak, en güzel şekilde sevmek, doğayı temaşa ederken ideal olana kuvvetli bir inançla kapılmak, tüm bunlar, herhangi bir bilimin ulaşabileceğinden çok daha fazlasıdır. Bu estetik deneyimi dışa vuran ve örnekleriyle bizde aynı deneyimi uyandıran şair ve filozoflar, insanlık için tarihsel gerçeği keşfedenlerden daha büyük bir hizmette bulunurlar ve onurlandırılmayı daha çok hak ederler. Derinlemesine düşünme gerçekten de yaşamın bir parçasıdır ancak son parçasıdır. Onun özgül değeri merakın tatmin edilmesinde, bir şeylerin kolaylaştırılmasında, açık-

[2] Santayana, 'domuz ahırında debelenen diğer filozoflar' ifadesiyle haz odaklı (domuz felsefesini [*Philosophy of Swine*] çağrıştıran) Epiküros felsefesini benimseyen filozofları kastetmektedir. (Çev.)

lanmasında yatar ama aslında düşünmekten duyduğumuz en büyük hazzı, üzerine düşündüğümüz deneyime borçluyuzdur. Geçmişe, çoğu zaman yaşamımızdan bilimsel bir bilgi damıtmak için değil, daha çok bir zamanlar değerli olan anıları canlandırmak için döneriz. Dolayısıyla okurların keyif aldığı pek çok alanla bağlantılı olan bu konunun kendilerine cazip geleceğini düşünmeseydim bu incelemelere ilgi duymalarını da beklemezdim.

Ancak deneyimlenen estetiğin teorideki estetikten üstün olduğunu kabul etmek, gerçekte estetik duygunun yalnızca ifadesi olan bir şeyi bu duygunun açıklamasıymış gibi kabul etmemize neden olmamalıdır. Platon bize tüm nefasetle uyum içindeki ebedi fikirlerden bahsettiği zaman kendisini ahlaki bilincin sözcüsü yapar. Vicdanımız ve beğeni anlayışımız bu idealleri oluşturur; bir yargıda bulunmak fiilen bir ideal kurmaktır ve tüm idealler içinde bulundukları yargılar için mutlak ve ebedîdir. Çünkü bir şeyi iyi veya güzel bulurken ve bu şekilde beyan ederken hükmümüz kesindir ve söz konusu yargımızın gerektirdiği ölçüt bu durum için içsel ve nihaidir. Ancak zihin, başka bir zamanda ve farklı bir zemindeyken yeni bir ideal oluşur. Önceki yargı için önceki ideal nasıl mutlak ise mevcut yargı için de mevcut ideal o kadar mutlak olur. Eğer o zaman duygularımızı ifade ediyor, yargıda bulunurken başımıza gelenleri anlatıyorsak önümüzde her zaman mutlak bir idealin olduğunu ve değerin bu idealle uyum içinde olduğunu söylemekte tümüyle haklı oluruz. Dolayısıyla bu ideali tanımlamaya çalışırken de sonsuz bir iyinin cisimleştiğini söylemekten ne daha aşağı ne de daha kesin bir şey söyleyebiliriz. Çünkü her güzel şeye musallat olan, asıl bu ifade edilemeyen, aldatıcı mükemmellik idealidir.

Bir yıldız gibi
Ebedî olanların meskeninden yol gösterir.[3]

[3] Percy Bysshe Shelley'nin "Adonais: An Elegy on the Death of John Keats" ("Adonais: John Keats'in Ölümü Üzerine Bir Ağıt") şiirinden alıntıdır. (Çev.)

Bu deneyimi ifade edebilmek için şairlere, daha mülhem eleştirmenlere ve hepsinden de önemlisi Platon'un ölümsüz kıssalarına başvurmak gerekir. Lakin arzu ettiğimiz şey, duyarlılığımızı beslemek yerine bilgimizi artırmaksa tüm bu güzel kitapları kapatsak iyi olur. Çünkü zihinde bir ideal nasıl oluşur, belirli bir nesne bu ideal ile nasıl karşılaştırılır, tüm güzel şeylerin ortak öğesi nedir, tüm ideallerin, içinde kaybolmaya meyilli olduğu mutlak idealin tözü nedir ve son olarak güzelliğe nasıl duyarlı hâle geldiğimiz veya ona nasıl değer vermeye başladığımız gibi bizi sonuna kadar zorlayan sorulara cevap olabilecek herhangi bir öğreti bulamayacağız. İnsan doğasına ilişkin herhangi bir bilimin varlığı gerçekten mümkünse bu soruların yanıtlanabilmesi gerekir. O hâlde Platoncu içgörüyü görmezden gelmeyip bunun doğuştan geldiğini ve doğamızın ortak ilkelerinin en üst ifadesi olduğunu göstererek bu Platoncu içgörüyü açıklığa kavuşturmak ve bir anlamda haklı çıkarmak istiyoruz.